

Posudek oponenta disertační práce PhDr. Melanie Zajacové

“ SOCIÁLNÍ PRÁCE JAKO PROFESE V ČESKÉ REPUBLICE ”

předkládané v roce 2022 na Katedře sociologie FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Disertační práce je předkládána jako příspěvek k empirickému poznání stavu sociální práce v České republice, což je oborově pocítováno jako velmi zásadní. Specificky jde autorce přitom o to, „*jak sociální pracovníci a veřejnost vnímají profesi sociální práce*“, což mnozí autoři zabývající se sociální prací považují za zásadní proměnné při objasňování řady problémů, kterým sociální pracovníci (a obor) čelí. Aby mohla autorka na svoji otázku odpovědět, nejprve ovšem předkládá i systematickou konceptualizaci relevantních témat a pojmů, přičemž k tomu bazálně využívá sociálně konstruktivistickou optiku. V pohledu na profesi pak aplikuje bohatou škálu poznatků, když se opírá převážně o sociologické a psychologické koncepty, které ji stačí k tomu, aby objasnila své předpoklady.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Celkově se domnívám, že disertační práce naplnila svůj výzkumný cíl a lze ji chápat jako oborově relevantní a originální příspěvek, který by měl být v nějaké formě publikován. V teoretické části práce autorka prokázala schopnost systematické argumentace, přičemž rozpracovala sociálně konstruktivistický pohled na sociální práci jako profesi a zabývala se pojmy, které dále využila pro konstrukci empirického šetření. Z hlediska empirické části bych rád vyzdvihнул robustnost dat, ale i jejich pečlivou a kreativní analýzu, která působí informativně a přesvědčivě (např. zpracování indexu PCPA).

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Sociální konstruktivismus

Autorka svoji teoretickou argumentaci opírá o hledisko sociálního konstruktivismu, což ji umožňuje nahlížet na sociální práci jako na profesi, která je utvářena řeckně nikoliv jen aplikací objektivní vědy, nýbrž a především prostřednictvím sociálních procesů. V tomto kontextu pak dr. Zajacová designovala svoji empirickou studii, jejímž úkolem je zjistit, jak profesi vnímají sociální pracovníci a veřejnost. Přestože by tedy bylo možno chápat disertační práci „jen“ jako výzkum prestiže jedné z profesí, jde autorce o něco zásadnějšího. Zkoumá totiž interakci mezi reprezentaty profese a reprezentanty vnějšího sociálního prostředí, přičemž z pohledu autorky je pak trajektorií této interakce mj. identita oboru a jejich příslušníků. V tomto kontextu považuji za konsekventní, že autorka představila sociální práci jako sociálně konstruovaný sociální jev, přičemž následně se zabývala mj. společenskými arénami, které do sociální krece (pojetí) sociální práce vstupují. Zde (dr. Zajacová) zakládá legitimitu svého přesvědčení, že interakční povaha vztahu sociálních pracovníků a veřejnosti do definování sociální práce vstupuje zásadním způsobem.

Poněkud rušivě působí v rámci takto koncipované práce zařazení excerptce práce autorů, kteří přispěli k tzv. atribuční teorii profese (např. Greenwood, 1957; Weiss-Gal a Welbourne, 2008), jejímž cílem byla snaha popsat profesi formou preskribovaných (objektivně platných)

znaků. Ačkoliv předpokládám, že autorka chtěla jen uvést klíčové autory, kteří se problematikou profesionalizace sociální práce zabývali, narušuje zavedení této pasáže prvotní záměr výkladu (zdůvodnit a vysvětlit spr v kontextu sociálního konstruktivismu). Zajímalo by mě tedy, jakou roli uvedení pasáže s odkazy na teorie atributů profese v textu kapitoly vlastně mělo.

Self-efficacy

Druhou důležitou komponentou teoretické struktury práce je koncept self-efficacy. Přestože jeho původní psychologický smysl je definován jako „*víra ve vlastní schopnost dosáhnout zamýšlených výsledků*“, autorka poměrně komplexně objasňuje jeho vazbu na další koncepty, které rozšiřují jeho původně psychologické vyznění. Autorka provazuje *osobní účinnost* s problematikou sociálního učení (Bandura), adaptability v rolích (Tamm) a zejména interakce člověka a jeho prostředí (Coley a Mead). Díky tomuto výkladu čtenář porozumí dalšímu autorčinu předpokladu, že profesní sebepojetí i schopnost profesní reprezentace zájmů sociálních pracovníků může být (a je) výrazně sociálním prostředím podpořena či naopak oslabována. Identita profese je tak argumentačně logicky navázána také na téma profesní prestiže. Problematika prestiže je zde však jen jednou řekněme z nezávislých proměnných, kterými se zkoumá jejich vliv na konstrukci profesní identity.

Postmoderní zpochybnění

Za významné považuji, že se v práci objevuje rovněž diskuse o proměnách profesionality v postmoderním kontextu. Zatímco moderní doba by profesní prestiž chápala jako nezpochybnitelnou hodnotu (nezbytnou součást profesního obrazu), současné klima (řekněme postmoderní) vytváří mnohem diverzifikovanější obraz. A zatímco pro některé sociální pracovníky je tedy profesní prestiž jednou z důležitých komponent profesního satusu, pro jiné je pak vysoká profesní prestiž znakem odklonu od podstatného hodnotového jádra oboru.

Historie jako příklad

Teoretická část práce pak dále zahrnuje pojednání historického vývoje oboru sociální práce (kapitola dvě). Ačkoliv by z mého pohledu nutně nemusela být součástí této konkrétní výzkumné studie, je dobrou ilustrací toho, jak sociální práce jako profese reagovala na společenské procesy v průběhu 20. a počátkem 21. století. Stručné přehlednutí klíčových vývojových momentů sociální práce je velmi zajímavé.

Kontexty sociální práce

Jestliže základním teoretickým argumentem práce je, že sociální práce je sociálně utvářenou profesí, kapitola tři představuje výklad důležitých sociálních kontextů, které se na sociálně konstrukčních procesech podílejí. Zatímco dosavadní teoretické vymezení vedlo autorku v podstatě k poměrně hrubému rozlišení interakcí mezi profesí a sociálním prostředím, nyní se autorka zabývá specifitěji interakcí mezi profesí a 1/ společenskou zakázkou; 2/ institucionálním kontextem a 3/ mezinárodními regulativy. Jistě by bylo možno ovšem identifikovat další kontexty a proto bych také paní doktorku poprosil o objasnění volby těchto kontextů.

Metodické řešení

Metodické řešení disertační práce považuji za velmi komplexní. Cílem disertace bylo zjistit, jak sociální pracovníci a veřejnost vnímají profesi sociální práce v České republice. K tomuto cíli šel paní doktorka prostřednictvím tří kroků (dílčích výzkumných cílů). V prvním kroku šlo o zmapování „personálního zajištění výkonu sociální práce v ČR“, v druhém šlo o zjištění prestiže sociální práce veřejností a sociálními pracovníky a ve třetím šlo o výzkum sebepojetí sociálních pracovníků v kontextu pandemie Covid 19. Domnívám se, že

každá z uvedených dimenzí má velký potenciál a pro naplnění požadavků v souvislosti realizací disertační práce bych byl spokojen i jen s jednou z nich. Tu nejpřímější odpověď na výzkumnou otázku nabízelo zodpovězení DVC2. Na druhé straně rozumím provázanosti jednotlivých fází výzkumu a snaze doktorandky o ucelnost odpovědi své HVO.

Analýza

Personální zajištění SPR

Přestože s klasickým sběrem dat se pojí fáze 2 (SVV -ADAKIN) a 3 (ZMĚPRO -SP 2021) výzkumu, rád bych se nejprve zastavil alespoň krátce u fáze 1. V této fázi šlo o zmapování personálního zajištění výkonu sociální práce v ČR. Každopádně považuji za velmi přínosné, že se paní doktorce podařilo ucelit pohled na počet sociálních pracovníků nikoliv jen v gesci MPSV a také přesněji popsat strukturu pozic, v nichž sociální pracovníci působí. Jsou to samozřejmě údaje, které jsou z hlediska profese zásadní.

SVV ADAKIN a ZMĚPRO-SP

Pro vnímání měření prestiže sociální práce byl v disertaci využit vlastní dotazník (SVV-ADAKIN). Data, která byla tímto dotazníkem sesbírána u veřejnosti, byla komparována s daty z šetření CVVM od roku 2004. Protože dotazník SVV -ADAKIN obsahoval pouze 9 položek, nebylo možno srovnat veškerá povolání (kterých je 26). To však nebylo účelem. Výsledky tohoto šetření bohužel potvrzují to, co sociální pracovníci sami referují – pociťují, že veřejností je jejich prestiž vnímána jako nižší ve srovnání s „tradičními“ „velkými“ profesemi. Bylo by samozřejmě zajímavé vidět vývojovou řadu a mít k dispozici celý set pozic. Zatímco například SVV-ADAKIN ukazuje, že nejbližší obdobně hodnocená pozice by byla uklízečka, data CVVM by sociálního pracovníka zařadila mezi majitele malého obchodu a profesionálního sportovce. Nepropadal bych tedy panice. Sympatické také je, vysokoškolsky vzdělaní hodnotí sociální pracovníky lépe. Stejně položky byly využity pro měření prestiže samotnými sociálními pracovníky (ZMĚPRO-SP). Zde se pak ukázalo, že sociální pracovníci se řadí blíže ke zdravotnickému personálu (nejblíže pečovatelky, +10 bodů zdravotní sestry a lékaři). Data jsou prezentována jasně a představují odpověď na stanovenou otázku. Škoda, že autorka nepřiložila vlastní dotazníky.

PCPA

Zajímavou a zásadní část výzkumu prezentuje také zpracování tzv. indexu PCPA (post-covid attitude index). Zde autorka provedla analýzu změn subjektivního vnímání profese sociální práce v návaznosti na pandemii COVID 19. Výstupem zde je zpracování indexu PCPA sociálních pracovníků, jehož úkolem je změnu dobře referovat. Index je mj. využit pro komparaci sebepojetí sociálních pracovníků ve veřejné správě a v sociálních službách, přičemž se ukazuje, že sociální pracovníci v sociálních službách získali v poskovidovém období lepší subjektivní hodnocení. Zajímalo by mě, jako k tomu mohly být důvody.

Na závěr prac pak autorka předsatvuje komplexní odpověď na svoji výzkumnou otázku a prezentuje diskuzi.

Domnívám se, že disertační práce přispěla zásadním způsobem k poznání stavu sociální práce jako profese a jejího vnímání, jednak veřejností, jednak samotnými sociálními pracovníky. Pomohla ucelit obraz o profesi sociální práce v jejích sociologicko-psychologicko-kulturních souvislostech. Předpokládám, že data budou dále využita představení návrhů doporučení na různých úrovních výkonu sociální práce v praxi i ve vzdělávání tak, aby sociální pracovníci disponovali zdroji podpory profesní identity a profesního rozvoje.

IV. Dotazy k obhajobě

1/ Prosím o vysvětlení /hypotézy/ ve vztahu k indexu PCPA u sociálních pracovníků ve srovnání uvnitř pozic ve veřejné správě.

2/ Prosím o představení návrhů doporučení na různých úrovních výkonu sociální práce v praxi i ve vzdělávání tak, aby sociální pracovníci disponovali zdroji podpory profesní identity a profesního rozvoje.

V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěšná.

10.12.2022

Doc. PhDr. ~~Pavel~~ Navrátil, PhD.